

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-111-4-65>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВИДІВ ІНТРОДУЦЕНТІВ У ЛІСОВИХ НАСАДЖЕННЯХ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Познякова С. І.

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри лісівництва імені Б. Ф. Остапенка
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва*

Швиденко І. М.

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри садово-паркового господарства
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва
м. Харків, Україна*

Широке впровадження у виробничу практику нових перспективних видів і форм рослин, відібраних у результаті багаторічних інтродукційних досліджень, залишається одним з актуальних завдань інтродукції. Види інтродуценти широко використовують у лісовому і садово-парковому господарствах, захисному і плантаційному лісорозведенні. Оптимальне застосування перспективних інтродуцентів при лісовідновленні та лісорозведенні забезпечує високу адаптаційну здатність лісів до мінливих екологічних умов і гарантує належне виконання лісовими екосистемами екологічних, соціальних, економічних функцій. Введення нових видів у лісові насадження може сприяти підвищенню продуктивності деревостанів, скороченню термінів їх вирощування, посиленню захисної властивості насаджень, стійкості до несприятливих факторів середовища [1].

Введення нових видів повинно базуватись на чіткому розумінні тих переваг, які лісівник отримає від їх впровадження. Тільки в таких випадках виправдано введення нових порід. Хоча перспективність багатьох деревних і чагарникових видів вже відома, лісове господарство має обмежені можливості впровадження інтродукованих видів у лісокультурне виробництво внаслідок відсутності достатньої лісонасінної бази та незначної кількості науково-виробничих об'єктів, де проводяться дослідження з питань акліматизації того чи іншого виду [1].

Значний інтерес викликають види деревних рослин з Північної Америки, більшість з яких мають високу продуктивність, стійкість, здатність зберігати відмінні декоративні якості. Ці види широко використовують для створення штучних насаджень різного цільового призначення: лісових культур, захисних та озеленувальних насаджень.

Для вивчення видового різноманіття порід інтродуцентів, які ростуть у лісових насадженнях Лівобережного Лісостепу України, ми проаналізували бази даних лісогосподарських підприємств. У штучних насадженнях Лівобережного Лісостепу широко культивують модрина європейську (*Larix decidua* Mill.), модрина японську (*Larix leptolepis* Govd.), ялину європейську (*Picea abies* (L.) Karst.), сосну Веймутова (*Pinus strobus* L.), сосну жовту (*Pinus ponderosa* Dougl. ex Laws.), сосну Банкса (*Pinus banksiana* Lamb.), сосну кримську (*Pinus pallasiana* D. Don), псевдотсугу Мензіса (*Pseudotsuga menziesii* (Mirb) Franco), дуб червоний (*Quercus rubra* L.), горіх грецький (*Juglans regia* L.), горіх чорний (*Juglans nigra* L.), бархат амурський (*Phellodendron amurense* Rupr.). Ці види інтродуценти в умовах Лівобережного Лісостепу відрізняються високою інтенсивністю росту та можуть формувати високопродуктивні деревостани [2, 3, 4, 5].

Як свідчать наші дані, *Quercus rubra* L. має найбільше впровадження у лісові культури Лівобережної України, майже у всіх лісгоспах він входить до складу насаджень. У 70-х роках минулого століття площа лісових культур з перевагою у складі *Quercus rubra* L. у лісовому фонді України перевищувала понад 6 тис. га [6]. Але цей вид, що має достатньо цінну деревину і є швидкорослим, занесений до списку інвазійних видів, які є найбільш небезпечними для місцевої флори [7]. Результати наших досліджень показують, що дуб червоний має кращі таксаційні показники, більші прирости, кращий санітарний стан і в лісових насадженнях може пригнічувати дуб звичайний. На багатих зволжених ґрунтах, в умовах свіжого та вологого грудю, цей вид інтродуцент витісняє аборигенний вид – дуб звичайний. Саме в багатих лісорослинних умовах *Quercus rubra* L. слід обмежувати у складі деревостану. Проте, найбільша площа лісових культур із дубом червоним створена на бідніших ґрунтах в умовах В₂-дС. *Quercus rubra* L., будучи швидкорослою і більш конкурентоспроможною породою, ніж дуб звичайний, може бути успішно використаний як компонент соснових насаджень у суборових умовах. Крім того, дуб червоний більш вологолюбний, ніж дуб звичайний, тому вологість клімату, ґрунту є лімітуючим фактором його поширення у посушливих умовах. За умови ефективного ведення лісового господарства, з урахуванням

принципів лісової типології, *Quercus rubra* L. не є небезпечним видом для місцевої флори, хоча і має ознаки інвазійного виду [8].

Вчені, лісівники зазначають, що повинна бути не тотальна заборона впровадження швидкоростучих і можливо навіть надто конкурентних деревних видів у наші ліси, а правильне культивування, ретельний контроль за ними і розумне регулювання їх чисельності у складі насаджень, різноманітними лісгосподарськими заходами, в першу чергу доглядовими рубаннями, що запобігатиме розвитку їх інвазивності [8].

Модрина європейська у лісгоспах Лівобережного Лісостепу України формує як чисті, так і мішані насадження, на відносно невеликій площі. Введення *Larix decidua* Mill. у лісові культури можна рекомендувати з метою підвищення загальної продуктивності насаджень та збільшення біологічного різноманіття. У лісах, що використовують як місця відпочинку, модрина європейська підвищує естетичні властивості насаджень.

На особливу увагу заслуговує горіх чорний. Він є перспективним видом інтродуцентом, який в умовах Правобережного Лісостепу займає вже тисячі гектарів лісових площ. Історія розведення *Juglans nigra* L. у нашій країні нараховує більше двохсот років. Найкращі результати за продуктивністю цей вид показує у лісостеповій зоні, але його можна інтродукувати і у північно-степові райони.

Бархат амурський також є цінним видом інтродуцентом. У ДП «Жовтневе ЛГ» (Харківська область) майже 137 га насаджень, до складу яких входить цей вид. Він має високоякісну деревину та цінні лікарські властивості.

Крім того, слід звернути увагу на дослідження з інтродукції в дендрологічних парках, які залишаються найбільшими науковими центрами щодо вивчення інтродукції, акліматизації деревних рослин. Дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва є саме таким центром в умовах Лівобережного Лісостепу України [9].

Серед хвойних, які ростуть у дендропарку, найперспективнішою є *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco., вид що формує темнохвойні високопродуктивні гірські ліси в Північній Америці. У дендропарку ХНАУ дерева *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco. Відрізняються найбільшим діаметром – близько 50 см і висотою 21–22 м у віці 52 роки. Індекс санітарного стану – I,0, всі дерева здорові без ознак ослаблення, не мають зовнішніх ознак пошкодження, формують густу декоративну крону. Щороку спостерігаємо рясне плодоношення,

є самосів. Ураховуючи показники росту, стану та продуктивності, псевдотсуга Мензіса є перспективним інтродуцентом у лісових насадженнях Лівобережного Лісостепу України [2, 3].

Серед різноманіття інтродукованих видів, види роду *Pinus* L. є дуже перспективними з огляду на притаманні їм екологічні властивості, а саме: посухостійкість, морозостійкість, невимогливість до трофності ґрунтів. Інтродукція видів роду *Pinus* L. зосереджена переважно в ботанічних садах і дендропарках. Лише небагато видів ростуть на лісокультурних площах у різних лісгоспах країни. У дендропарку ХНАУ представлена чисельна колекція видів роду *Pinus* L. Перспективними інтродуцентами для Лівобережного Лісостепу є сосна жовта, сосна Веймутова, сосна чорна, сосна гімалайська.

У лісових насадженнях і в дендрологічних парках необхідно і надалі проводити моніторинг особливостей росту, розмноження, поширення видів інтродуцентів, інвазійних видів деревних рослин і своєчасно та ефективно здійснювати доглядові роботи.

Література:

1. Яцик Р.М., Гайда Ю.І., Гудима В.М. Основи інтродукції та адаптації деревно-кущових видів рослин. Івано-Франківськ: НАІР, 2017. 175 с.
2. Плотнікова О.М. Комплексне оцінювання перспективності псевдотсуги Мензіса (*Pseudotsuga Menziesii* (Mirb.) Franco) в умовах Лісостепу України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2018. Вип. 132. С. 73–83.
3. Познякова С.І., Лось С.А. Дендрологія. Голонасінні: навч. посібник. Харків: Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2015. 199 с.
4. Познякова С.І. Породи інтродуценти в лісових насадженнях ДП «Гадяцьке ЛГ». *Вісник ХНАУ*. 2019. № 2. С. 142–148.
5. Познякова С.І. Особливості формування лісових насаджень в різних типах лісу в ДП «Краснопільський агролісгосп» *Вісник ХНАУ*. 2020. № 1. С. 183–191.
6. Івченко А.І. Історія впровадження дуба червоного. *Науковий вісник УкрДЛТУ*. 2002. Вип. 12.4. С 35–40.
7. Зав'ялова Л.В. Види інвазійних рослин, небезпечні для природного фіторізноманіття об'єктів природно-заповідного фонду України. *Біологічні системи*. 2017. Т. 9. Вип. 1. С. 87–107.
8. Познякова С.І. Сучасний стан видів інтродуцентів в лісових насадженнях і дендропарках Лівобережного Лісостепу України. *Збереження рослин у зв'язку зі змінами клімату та біологічними*

інвазіями: матеріали міжнародної наукової конференції (Біла Церква, 31 березня 2021 року) Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. С. 115–120.

9. Ситнік І.Й. Парки Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2017. 225 с.